

VGR Analys 2019:9

Koncernkontoret

2019-03-11

De utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län

Förord

I föreliggande rapport avhandlas de utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län. Syftet med rapporten är att åskådliggöra utvecklingen under senare år. Det rör sig i huvudsak om ett informativt kunskapsunderlag, som riktar sig till såväl politiker och offentliganställda tjänstemän som allmänhet. Rapporten är skriven av Joacim Waara och John Åke Andersson vid enheten för samhällsanalys, Västra Götalandsregionen.

Karin Althoff

Enhetschef Samhällsanalys

Innehåll

Innehåll

Inledning	4
Integrationen	5
Disposition	6
Demografi	7
Befolkningstillväxt.....	7
Nativitet och mortalitet	8
Åldersstruktur.....	9
Migration.....	11
Utbildning, matchning och arbetsmarknadsintegration	18
Utbildning	18
Matchning mellan utbildning och yrke	21
Arbetsmarknadsintegrationen	24
Sammanfattande diskussion.....	27

Inledning

I föreliggande rapport avhandlas de utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län. Utgångspunkten är jämförande, eller komparativ för att använda akademisk terminologi, och utvecklingen i länet jämförs med riksnivån. Materialet som används består i huvudsak av deskriptiv offentlig statistik och vetenskaplig litteratur och resultat som presenteras syftar i huvudsak till att informera politiker, tjänstemän och allmänhet om utvecklingen under senare år. Vissa tidsserier sträcker sig tillbaka till tiden före Västra Götalands läns bildande. I dessa fall sammanfogas värden för Älvsborgs län, Göteborgs och Bohus län och Skaraborgs län, vilket är representativt för den nuvarande länsbildningen även om vissa skillnader föreligger. Dessa skillnader är dock av så pass marginell karaktär att de bedöms ha ringa inverkan på resultaten i föreliggande rapport.

Forskningen visar att utrikes födda har en svagare ställning på den västsvenska arbetsmarknaden än den infödda befolkningen. Detta är inte unikt för Västra Götaland, utan situationen är densamma i hela Sverige och övriga EU och har så varit under en längre tid.¹ Sverige sticker alltså inte ut på ett anmärkningsvärt vis, i en internationell jämförelse, trots ett storskaligt flyktingmottagande.² Immigrantsgruppens utmaningar vad gäller arbetsmarknadsetablering kan bl.a. förklaras av; den generella utbildningsnivån, bristen på transparent humankapital (utbildning och annan kunskap som kan betraktas som ekonomisk resurs), otillräckliga språkkunskaper, bristen på socialt nätverk med koppling till arbetsmarknaden, vistelsetid i det nya hemlandet och ålder vid migration.³ Studier visar dessutom att det kan finnas inslag av diskriminering i rekryteringsförfarandet, vilket är en aspekt som ej bör negligeras i arbetet med en förbättrad arbetsmarknadsintegration.⁴

¹ Klaus F. Zimmerman, ed. (2005), *European Migration: What do we know?*

² EUROSTAT (2018).

³ Charles Hirschman ed. (1999), *The Handbook of International Migration*; Stephen Castles & Mark J. Miller (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*; Björn Gustafsson et al. (2018), *Older People in Sweden Without Means: On the Importance of Age at Immigration for Being Twice Poor*.

⁴ Se bl.a. Dan Olof Rooth & Magnus Carlsson (2017), *Etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad: Resultat från ett fältexperiment*.

Integrationen

Begreppet *integration* används ofta vidlyftigt och generaliserande i samhällsdebatten, vilket är problematiskt då integrationen av utrikes födda omfattar en mängd olika aspekter. Aspekter som visserligen kan samverka, men det är viktigt att särskilja olika integrationsaspekter för att belysa utvecklingen inom specifika integrationsområden.⁵ Integration växte fram som politikområde från slutet av 1960-talet, vilket sammanföll med en övergång från arbetskrafts- till flyktinginvandring.⁶ Det gjordes dock inte mycket konkret för att bana väg för en integration av de utrikes födda i mottagarsamhället i vare sig Sverige eller övriga Europa, trots att gruppen utrikes födda växte sett både till antal och som andel av den totala befolkningen under 1980- och 1990-talen. Detta trots att en ofta bristfällig arbetsmarknads- och bostadsmarknadsintegrationsstrategi orsakade en rad problem för såväl migranterna som mottagarsamhället.⁷ På senare år har integrationen av utrikes födda hamnat högt upp på den politiska agendan i en rad europeiska länder, och behovet av en mer sammanhållen politik som syftar till en mer effektiv integration har aktualiserats. Europakommissionen har bl.a. lyft fram integrationen som en *key issue* och sommaren 2016 sjösattes en handlingsplan syftandes till en tydligare definierad integrationspolitik i medlemsländerna. En central aspekt i planen är arbetsmarknadsintegrationen, vilket också är huvudtemat i föreliggande rapport.⁸

Ett betydande problem under de senaste årtiondena har alltså varit bristen på en tydligt definierad statlig och regional integrationspolitik, som erbjudit tydliga strategier och evidensbaserade lösningar för att stärka möjligheterna för migranter att etablera sig på arbetsmarknaden och i samhället i övrigt. Detta gäller Sverige som helhet och samtliga landets regioner. Det har snarare utformats en mängd lokala initiativ som ofta varit kortsiktiga, bristfälligt förankrade i befintlig forskning och varierande i utformning och inriktning. Flertalet av de lokala initiativen och insatserna har inte utvärderats, vare sig sett till innehåll eller utfall, och det saknas därför en samlad bild av den lokala integrationspolitikens innehåll och resultat. Därtill bör nämnas att uppdraget att ta fram strategier och långsiktiga planer, syftandes till en förbättrad arbetsmarknadsintegration, ofta har tilldelats personer som saknar grundläggande kompetens och bildning inom området. Intentionerna har visserligen varit

⁵ Stephen Castles & Mark J. Miller (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*.

⁶ Christer Lundh & Rolf Ohlsson (1999), *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*.

⁷ Marco Martinello & Jan Rath (2010), *International Migration and Immigrant Incorporation*.

⁸ EUROSTAT (2017), *Migrant Integration*.

goda, men utförandet har lämnat mycket övrigt att önska.⁹ Detta har föranlett behov av utformning av en mer strömlinjeformad integrationspolitik i Sverige, med fokus på bl.a. arbetsmarknadsintegration och inkludering i samhället i övrigt. En central del av detta bör vara utformningen av en mer långsiktig och evidensbaserad integrationsstrategi, som särskiljer sig från de befintliga lokala mångfacetterade initiativen. Förhoppningen är att detta på sikt kan bana väg för en mer effektiv arbetsmarknadsintegration.

Disposition

Efter denna kortfattade inledning följer i kapitel 2 en genomgång av den demografiska situationen, med särskilt fokus på befolkningstillväxt, nativitet och mortalitet, åldersstruktur om migration. I kapitel 3 avhandlas utbildning, matchning och arbetsmarknadsintegration, och i det avslutande fjärde kapitlet presenteras en sammanfattande diskussion.

⁹ Se bl.a. Andreas Diedrich & Hanna Hellgren (2017) *Organizing labour market integration of foreign-born persons in the Gothenburg Metropolitan Area*; Joacim Waara (2017), *Vad vet vi om integrationen av utrikes födda?*; OECD (2018), *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees in Gothenburg*.

Demografi

Det finns ett samband mellan ekonomisk utveckling och befolkningsförändring, vilket har uppmärksammats i den vetenskapliga litteraturen. Befolkningsutvecklingen betraktas som en viktig faktor för den ekonomiska utvecklingen, samtidigt som genomgripande demografiska förändringar har givits ekonomiska förklaringar.¹⁰ I detta kapitel avhandlas demografiska aspekter såsom födda (nativitet) och döda (mortalitet), åldersstruktur och migration (flyttningar). Faktorer som är av avgörande betydelse för det nationella och regionala arbetskraftsutbudet. I skrivande stund råder såväl konjunktorellt som strukturellt efterfrågeöverskott på arbetskraft i riket och Västra Götaland, vilket bl.a. kan förklaras av den demografiska situationen.¹¹ Samtidigt finns en stor outnyttjad arbetskraftsreserv inom migrantgruppen, vilket diskuteras mer utförligt i kapitel 3.

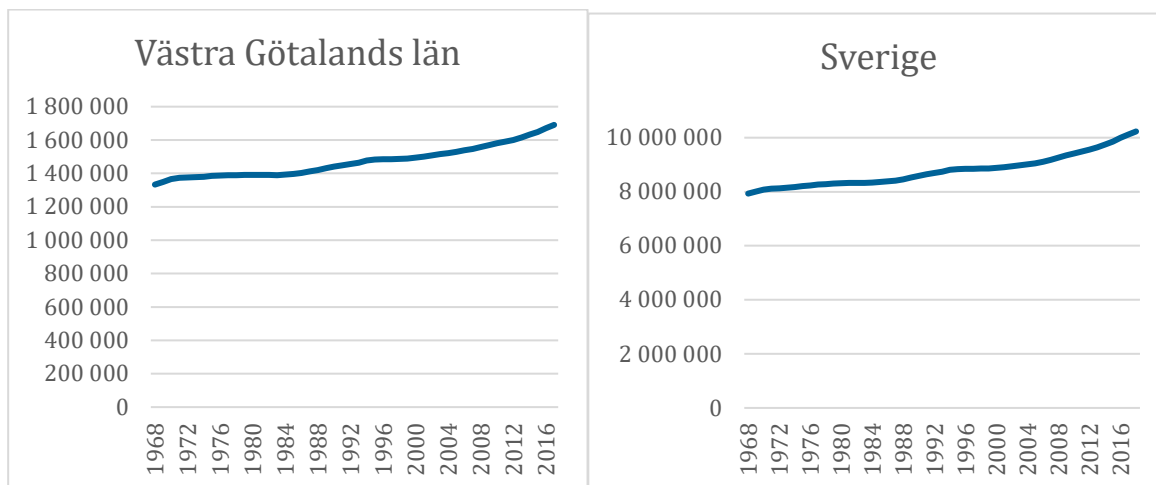
Befolkningstillväxt

Mellan 1968 och 2017 ökade Sveriges befolkning med ungefär 2 miljoner, medan motsvarande siffra för Västra Götaland var omkring 350 000. Den procentuella ökningen på riksnivå och länsnivå var densamma och uppgick till 22 procent under den aktuella perioden. Det har alltså rört sig om en betydande befolkningsökning, som i huvudsak förklaras av förhållandet mellan nativiteten och mortaliteten samt migration. Befolkningsökningen kan antas ha haft en positiv inverkan på arbetskraftsutbudet, men för att avgöra i vilken utsträckning det förhåller sig på så vis krävs en mer utförlig genomlysning av befolkningens sammansättning, vilket följer nedan.

¹⁰ Rolf Ohlsson & Per Broomé (1988), *Ålderschocken*.

¹¹ Befolkningsökningen kan beräknas enligt följande: $befolkning_t = befolkning_{t-1} + födda_t - döda_t \pm nettomigration_t$. Utgångspunkt för beräkningsmodellen är att befolkningsökningens storlek kan beräknas utifrån befintlig population samt ett eventuellt födelseöverskott och flyttningsöverskott.

Figur 2.1: Folkmängden i Sverige och Västra Götalands län 1968–2017

Källa: SCB, Folkmängd.

Nativitet och mortalitet

Möjligheten att tillgodose det privata näringslivets och offentlig sektors efterfrågan på arbetskraft är beroende av födelsetalen och förhållandet mellan antalet födda och antalet döda. Som framgår i diagrammet nedan (figur 2.2) har nativiteten per 1000 invånare minskat i länet och riket som helhet sedan krigsslutet. Födelsetalen började emellertid minska redan under 1800-talets andra hälft och denna utveckling fortgick under 1900-talets första årtionden, vilket skapade en livlig debatt gällande den framtida arbetskraftsförsörjningen. En debatt som delvis påminner om dagens diskussion gällande bristen på arbetskraft med rätt kompetens och förväntade framtida brister vad arbetskraftsutbudet beträffar.¹²

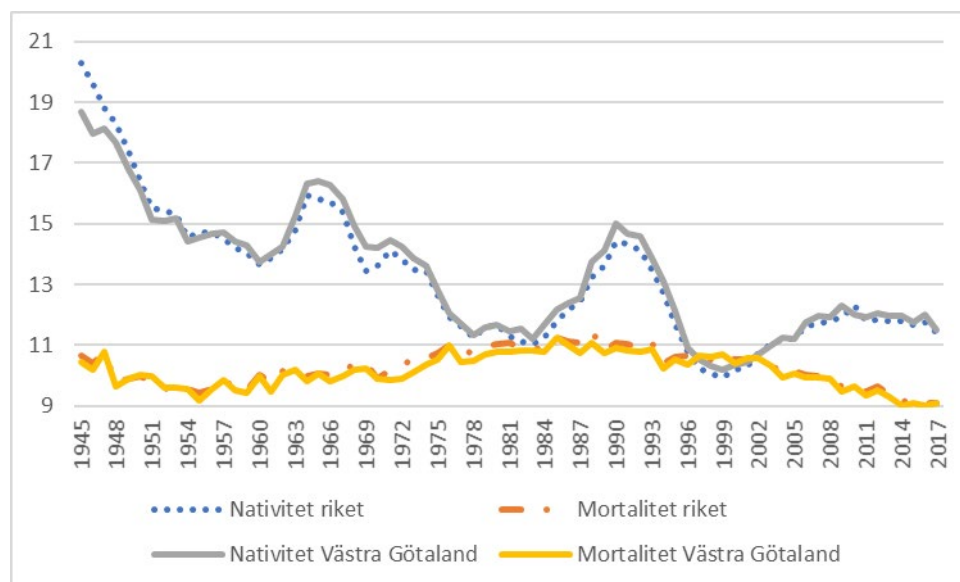
Åren 1945–2017 har födelsetalen alltså varierat kraftigt, med tillfälliga toppar under 1940-, 1960- och 1990-talen.¹³ Trots dessa tillfälliga toppar har nativiteten trendmässigt minskat under hela efterkrigstiden. Ett talande exempel för detta är om vi jämför åren kring 1940-talets mitt med millennieskiftesperioden. Som framgår i diagrammet nedan föddes omkring 20 barn per 1000 invånare i såväl Västra Götaland som riket 1945, medan motsvarande siffra vid millennieskiftet var 10. Noterbart är även att den över tid relativt stabila mortaliteten

¹² Ett talande exempel gällande mellankrigstiden debatt om den minskade nativiteten är makarna Alva och Gunnar Myrdals pamflett *Kris i Befolkningsfrågan*, som publicerades 1934. Under senare år har en mängd liknande skrifter publicerats, varav den första i sitt slag, som förutspådde en framtida arbetskraftsbrist under 2000-talet, var Rolf Ohlsson och Per Brommés studie *Ålderschocken*, som publicerades redan 1988.

¹³ *Utbildnings- och arbetsmarknadsprognos för Västra Götaland med sikte på 2025*; Joacim Waara (2012) *Svenska Arbetsgivareföreningen och arbetskraftsinvandringen 1945–1972*.

översteg nativiteten åren kring millennieskiftet, vilket innebär att befolkningen hade minskat i såväl län som rike vid den aktuella tidpunkten om det inte hade varit för en förhållandevis storskalig nettomigration.¹⁴

Figur 2.2: Nativitet och mortalitet per 1 000 invånare i Sverige och Västra Götalands län 1945–2017

Källa: Statistisk årsbok för Sverige. SOS Befolkningsförändringar. SCB, befolkning

Åldersstruktur

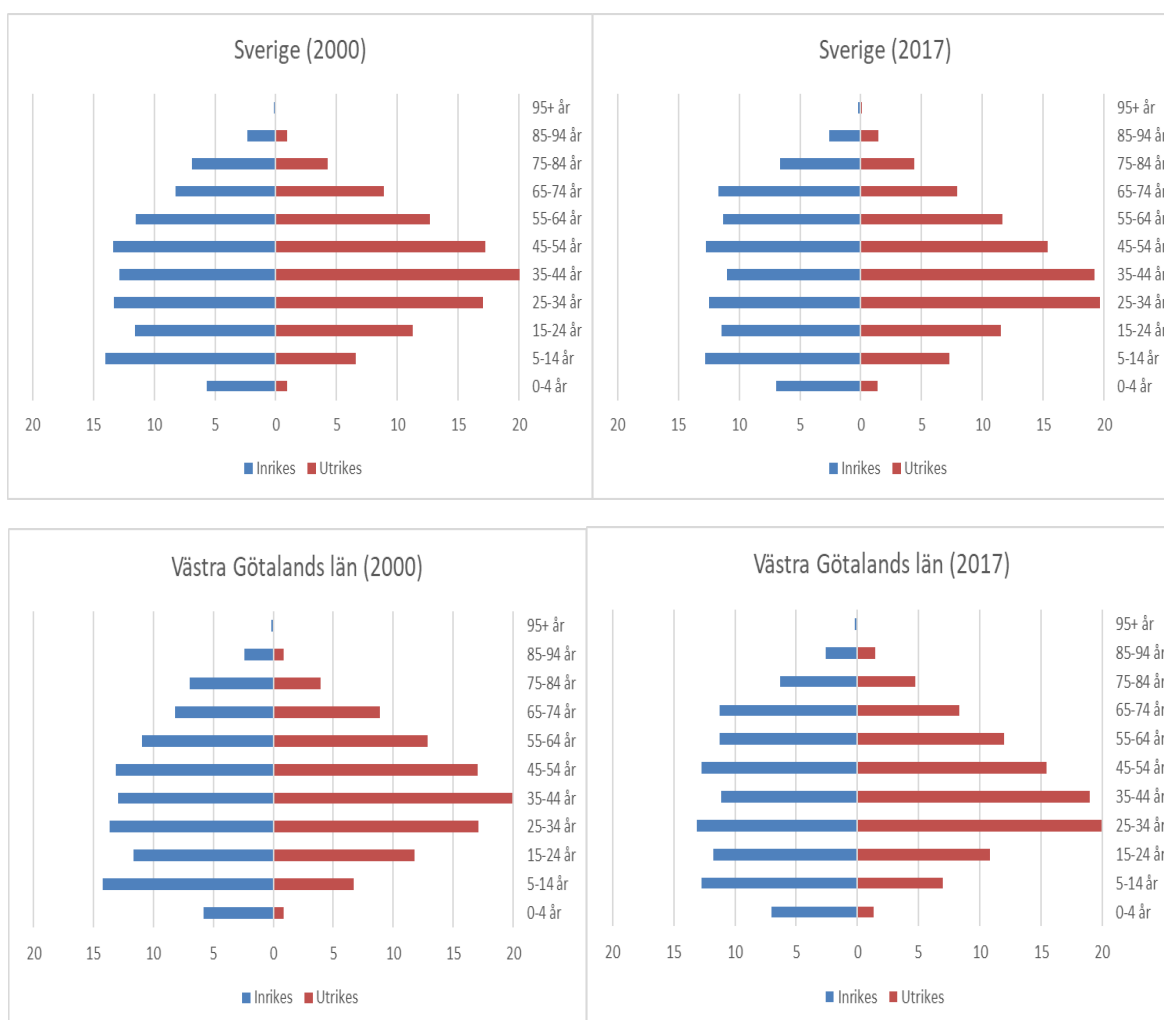
Den ovan redovisade nativiteten har en direkt inverkan på befolkningens åldersmässiga sammansättning. Den låga nativiteten under 1900-talets första årtionden och mellankrigstiden medförde att antalet personer i arbetsför ålder förblev lågt under 1950- och 1960-talen, samtidigt som andelen äldre ökade.¹⁵ Den stora gruppen 40-talisters inträde på arbetsmarknaden bidrog till en påtaglig utbudsökning på arbetsmarknaden, och detsamma gäller den stora gruppen 60-talister. Samtidigt har pensionsavgångarna från 40-talistgenerationen förändrat befolkningspyramiden, med en ökning i gruppen 65 plus mellan år 2000 och 2017 (se figur 2.3). Andelen inrikes födda personer i gruppen 65–74 år har följaktligen ökat med 3 procentenheter i både Sverige och Västra Götaland under den aktuella perioden

¹⁴ Peter Sandberg & Joacim Waara (2014), *Industri och arbetsmarknad i förändring: Den västsvenska regionen 1945–2010*.

¹⁵ Joacim Waara (2017), *Conflict or Cross-Class Alliance? New Perspectives on the Swedish Model in the Labour Market*.

Parallellt med att andelen äldre växer så minskar andelen individer i arbetsför ålder. Som exempel kan nämnas att andelen inrikes födda personer i åldrarna 25–44 minskat med ungefär 2,5 procentenheter. Ökningen av andelen äldre, och minskningen i grupperna 25–44, kan tyckas marginell sett till procentenheter, men det rör sig om en betydande förändring sett till antalet. I Västra Götaland ökade exempelvis antalet inrikes födda personer i åldern 25–64 med omkring 2 700 åren 2000–2017, medan motsvarande ökning i gruppen 65+ var 49 000. För-skjutningen mot en ökande andel äldre har skett under relativt kort tid och befolkningsprognoserna pekar mot en fortsatt utveckling i samma riktning under kommande år.¹⁶

Diagram 2.3: Åldersstruktur i Sverige och Västra Götalands län 2000 och 2017, procent

Källa: SCB, Inrikes och utrikes födda efter region, ålder och kön. År 2000 – 2018.

¹⁶ Utbildning och arbetsmarknadsprognosen för Västra Götalands med sikte på 2025.

Den stora immigrationen har omformat det svenska samhället på flera olika plan, varav ålderssammansättningen är ett. Som framgår av befolkningspyramiderna ovan är en betydande andel av de utrikes födda i arbetsför ålder. Andelen personer som är 65 år eller äldre, samt 0–25 år, har i det närmaste varit oförändrad i Västra Götaland mellan åren 2000 och 2017, och situationen är densamma på riksnivå. Denna utveckling skiljer sig sålunda åt från utvecklingen i den inrikes födda populationen, där andelen äldre vuxit. Om vi jämför de utrikes föddas ålderssammansättning med de inrikes födda kan vi konstatera att 66 procent av de utrikes födda är i åldern 25–64, medan motsvarande siffra för inrikes födda är 48 procent. Mot bakgrund av skillnader i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda (se nedan) kan vi konstatera att det finns en stor outnyttjad arbetskraftsreserv inom den sistnämnda gruppen som bör tas tillvara om den rådande arbetskraftsbristen ska kunna överbryggas.

Migration

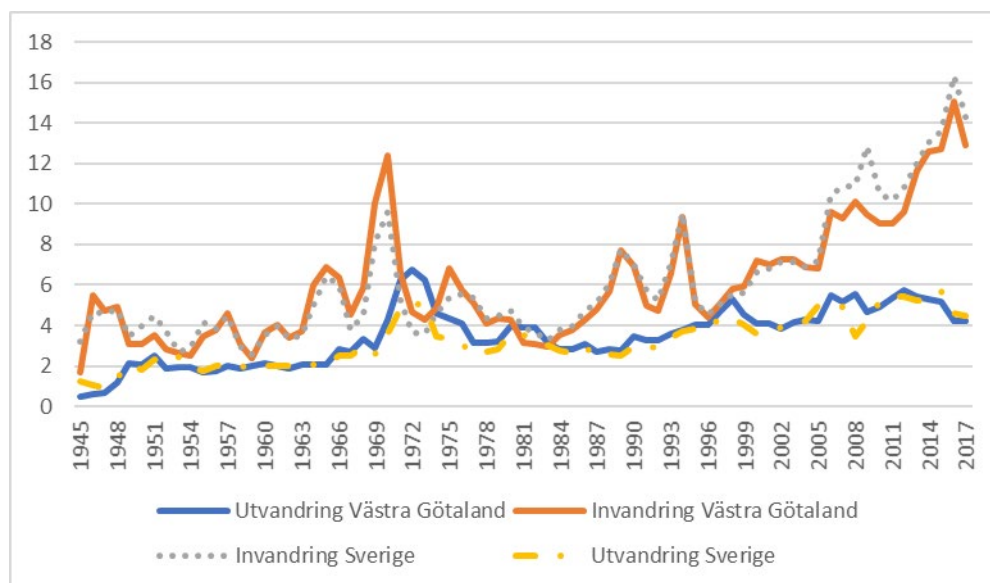
Rörlighet är av central betydelse för att en arbetsmarknad ska vara välfungerande. Ekonomi och produktion genomgår ständiga förändringar genom såväl variationer i konjunktur och efterfrågan som prisutveckling och teknisk utveckling. När sådana förändringar äger rum måste arbetskraft överföras från stagnerande branscher och regioner till expansiva sådana. Om arbetskraften är mobil och anpassningsbar kan en större del av produktionskapaciteten utnyttjas, flaskhalsar motverkas, arbetslösheten minskas och ovan nämnda demografiska problem motverkas.¹⁷ Detta gäller såväl internationell som nationell migration, vilket avhandlas nedan i nämnd ordning. (Noterbart är att avsnittet om nationell nettomigration endast avser utrikes födda medborgare, vilket förklaras av att det är denna grupp som står i fokus i föreliggande rapport).

Den internationella migrationen, det vill säga invandringen och utvandringen till och från Sverige och Västra Götaland, har haft en betydande inverkan på arbetskraftsutbudet i landet sedan mitten av 1800-talet. Fram till det första världskrigets utbrott var Sverige primärt ett utvandringsland, då många sökte sig över Atlanten till den nordamerikanska kontinenten. Följden därav blev att Sverige gick miste om en betydande mängd potentiella arbetstagare. Under mellankrigstidens krisår var den internationella migrationen ytterst begränsad, men från andra världskrigets slutår fram till dags dato har Sverige mottagit en stor mängd in-

¹⁷ Ander Björklund m.fl. (2015), *Arbetsmarknaden*.

vandrare. Sverige övergick följaktligen från att vara ett utvandrings- till att bli ett invandringsland under 1900-talet. Immigrationens karaktär har förändrats radikalt under de senaste 70 åren. För det första var det primärt arbetskraftsinvandrare som sökte sig till Sverige från 1945 till 1970-talets första hälft, vilket kan förklaras av en utbredd arbetskraftsbrist. Från 1970-talet har lejonparten av migranterna istället utgjorts av flyktingar och anhöriga, även om antalet arbetskraftsinvandrare ökat under senare år. För det andra var den inomnordiska och inomeuropeiska immigrationen dominerande fram till 1970-talet, men därefter har andelen utomeuropeiska migranter successivt ökat. För det tredje har nettoinvandringen fluktuerat kraftigt, med särskilt stort inflöde dels i anslutning till inbördeskriget i forna Jugoslavien under 1990-talet, dels under de senaste 10 åren.¹⁸ Immigrationen under de senaste 70 åren har periodvis motverkat minskningen av andelen individer i arbetsför ålder (se ovan), vilket är värt att ha i åtanke inför den fortsatta framställningen.

Figur 2.4: In- och utvandring per 1 000 invånare, Sverige och Västra Götalands län 1945–2017

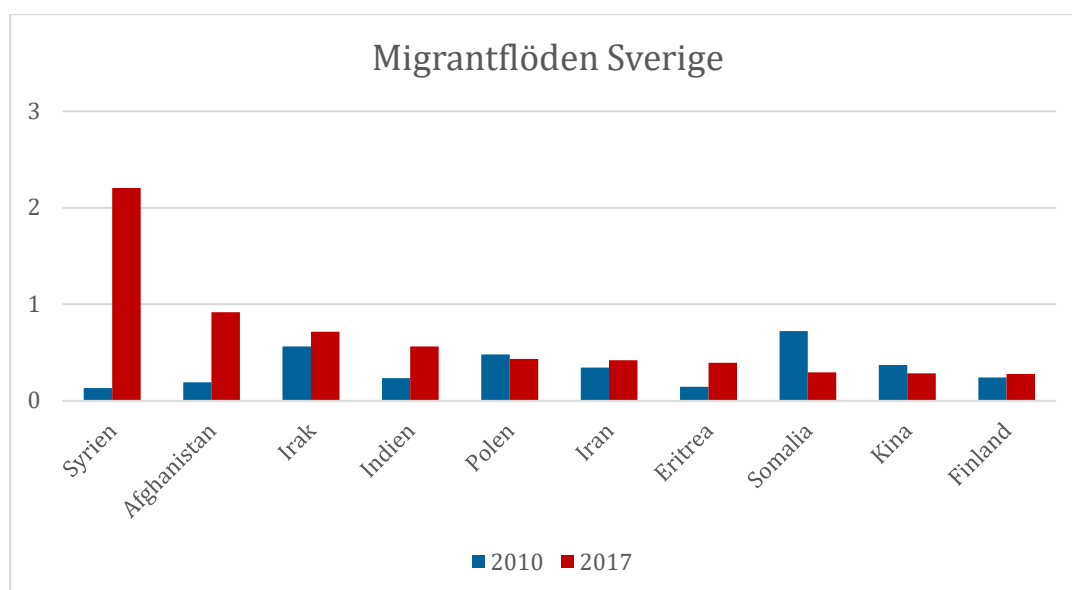
Källa: Statistisk årsbok för Sverige. SCB, Befolkningsförändringar antal personer efter region, förändringar och år.

Som framgår i figur 2.4 motsvarade utvecklingen i länet den i landet som helhet ifråga om internationell migration. Direkt efter kriget sökte sig en betydande mängd utländska med-

¹⁸ Christer Lundh (2016), *Invandringen till Sverige*.

borgare till Sverige, medan färre personer flyttade ut. Under 1950- och 1960-talen var invandringen omfattande till såväl Västra Götaland som riket i övrigt, då bristen på arbetskraft innebar att möjligheten att erhålla arbete var god även för utländska medborgare. Samtidigt ökade utvandringen, vilket nästan uteslutande kan förklaras av att migranter återvände till sina ursprungsländer. Åren 1969–1970 ökade immigrationen kraftigt till följd av en lågkonjunktur i Finland och många av finnarna sökte sig till Västsverige. Flertalet av dessa flyttade dock hem igen så snart konjunkturläget stabiliserats i Finland, vilket förklarar varför utvandringen översteg invandringen 1971–1972. I spåren av den industriella strukturkrisen under 1970-talet försvann i stort sett arbetskraftsinvandringen. Den anhörig- och flyktinginvandring som har dominerat migrationen sedan dess har fluktuerat kraftigt, med uppgångar under 1990-tal och under senare år. Ur ett historiskt perspektiv är det påtagligt att invandringen har varit särskilt omfattande under de senaste 10 åren. Detta illustreras bl.a. av att differensen mellan invandring och utvandring ökat kraftigt under senare år. Nettomigrationen per 1000 invånare uppgick till 7,4 åren 2008–2017, medan motsvarande siffra under perioden 1998–2007 var 2,8. Detta innebär att nettomigrationen var 2,6 gånger större de senaste 10 åren än föregående tioårsperiod. Därtill bör nämnas att de senaste årens omfattande invandring har varit ihållande, medan tidigare toppar har varit av mer temporär karaktär. En migrationspolitisk omläggning i Sverige och övriga EU har visserligen fört med sig en minskad inflyttning, men trots detta är immigrationen fortsatt omfattande.

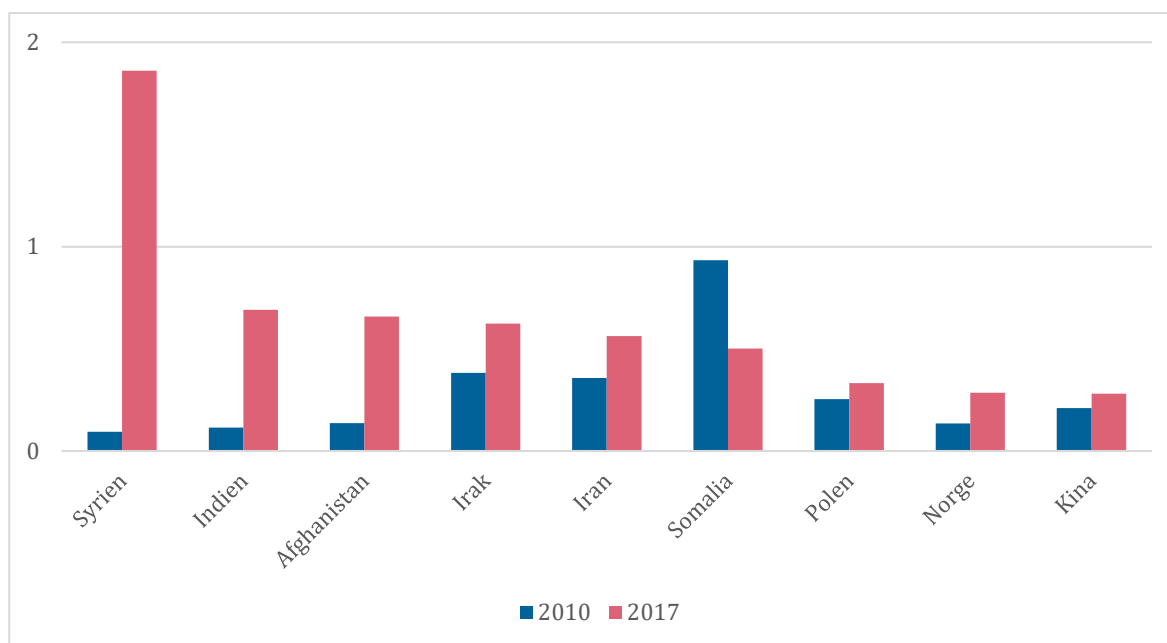
Figur 2.5: Invandring per migrantgrupp 2010 och 2017 per 1 000 invånare, Sverige

Källa: SCB, Invandringar och utvandringar efter födelseland, tabellinneåll och år.

Under 2000-talet har migrationens sammansättning förändrats på såväl riks- som länsnivå (se figur 2.5 och 2.6). Ett tydligt exempel på detta är den kraftiga ökningen av antalet immigranter från Syrien och Afghanistan. År 2010 sökte sig exempelvis 0,1 antal syrier per 1 000 invånare till Sverige, medan motsvarande siffra 2017 var 2,2. Dessa är huvudsakligen asylsökande flyktingar som sökt sig till Sverige för att fly krig och misär i sina hemländer. Därutöver kan vi observera ett ökat inflöde av arbetskraftsinvandrare från ett land som Indien. År 2010 uppgick invandringen från Indien till 0,2 per 1 000 invånare, vilket kan jämföras med 0,5 år 2017. Den utomeuropeiska arbetskraftsinvandringen har ökat markant under senare år, vilket förklaras av bl.a. inflyttningen från sistnämnda utomeuropeiska land. Som exempel kan nämnas att hela 15 500 arbetstillstånd beviljades 2017 och 28 procent av dessa rörde indiska medborgare. Detta kan jämföras med 13 500 beviljade tillstånd 2010, varav 13 procent tillställdes indier.¹⁹ Trots en ökad arbetskraftsinvandring är det värt att poängtera att flyktinginvandringen utgör den volymmässigt mest betydelsefulla gruppen, vilket även nämns ovan.

Figur 2.6: Invandring per migrantgrupp 2010 och 2017 per 1 000 invånare, Västra Götalands län

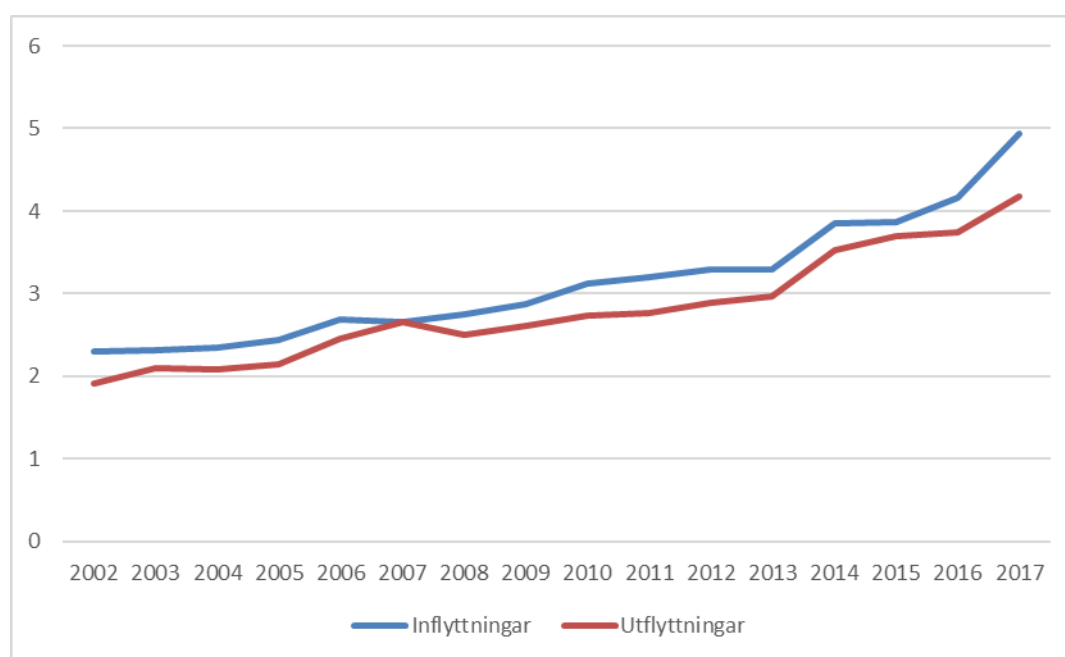

Källa: Västdatabasen.

¹⁹ www.migrationsverket.se, Statistik: Arbetstillstånd.

Som framgår av diagrammet ovan föreligger inga större skillnader om vi jämför invandringen till Västra Götalands län med inflyttningen till riket som helhet. Det rör sig i huvudsak om samma migrantgrupper. Det föreligger dock vissa skillnader som bör framhållas. Exempelvis var inflyttningen till länet i samma storleksordning om vi jämför indier och afghaner år 2017. På riksnivå var däremot invandringen från Afghanistan nästan dubbelt så stor som den indiska. Förklaringen till detta torde vara att näringslivsstrukturen i länet har en inriktning som attraherar indiska arbetskraftsmigranter.

Figur 2.7: Nationella flyttningar per 1 000 invånare, utrikes födda, Västra Götalands län, 2002–2017

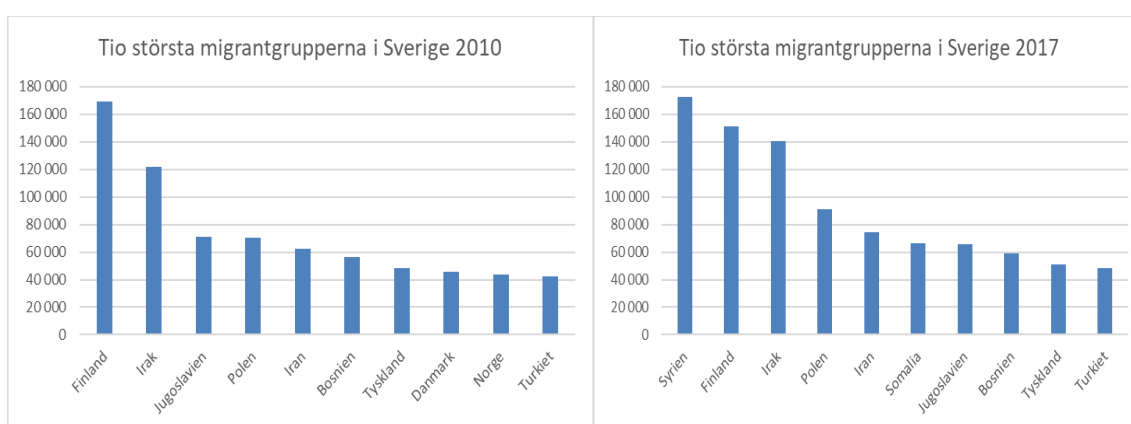
Källa: SCB, Flyttningar efter region, födelseregion, tabellinnehåll och år.

De nationella flyttningarna har ökat succesivt perioden 2002–2017, men bidraget till befolkningsökningen och arbetskraftsutbudet har varit marginell. Förklaringen till detta är att nettoflyttningen (dvs. differensen mellan inflyttade och utflyttade) har varit i det närmaste obetydlig. Däremot kan det vara så att migranter från vissa specifika regioner väljer att flytta till Västra Götalands län, medan andra nationaliteter lämnar. Förklaringen till detta är att det ofta finns inslag av ”klusterbildning” då vissa immigranter tenderar att söka sig till regioner och bostadsområden där landsmän finns bosatta.²⁰

²⁰ Oskar Nordström Skans & Olof Åslund (2009), *Segregationen i storstäderna*.

Nedan redovisas de 10 största migrantgrupperna i Sverige och Västra Götalands län 2010 respektive 2017 (se figur 2.8 och 2.9). Som synes har det skett betydande förändringar mellan dessa två år. Mest anmärkningsvärt är att den syriska populationen ökat explosionsartat, men även antalet individer från Irak har vuxit. Däremot har den finska populationens relativa betydelse minskat åren 2010–2017, då det bodde närmare 170 000 finnar i Sverige 2010, medan motsvarande siffra 2017 uppgick till 150 000. Detta kan förklaras av dels en återflyttningsrörelse till hemlandet, dels att de finnar som flyttade till Sverige under 1950- och 1960-talen börjar bli till åren och därför avlider.

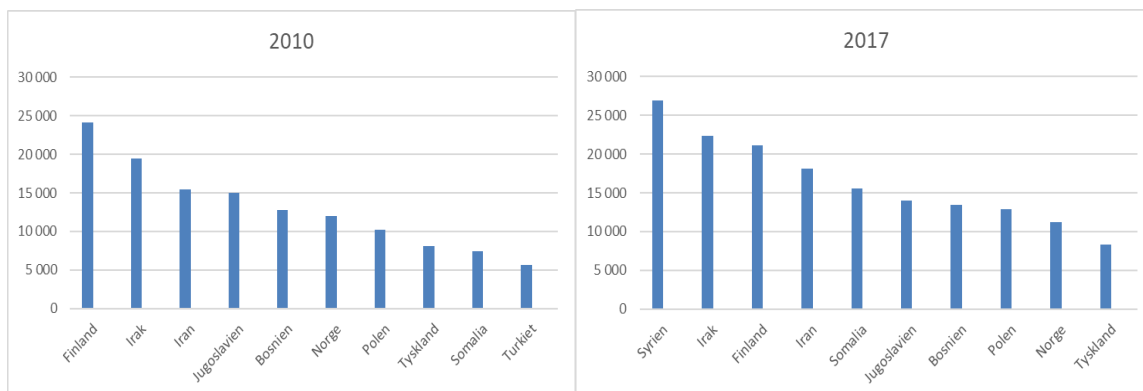
Figur 2.8: De 10 största migrantgrupperna i Sverige 2010 och 2017

Källa: SCB, Befolkning efter födelseland och år SCB.

Om vi jämför läns- och riksnivå kan vi konstatera att det i huvudsak rör sig om samma nationaliteter vad de 10 största migrantgrupperna beträffar. Det finns dock vissa skillnader. Exempelvis finns Turkiet med på topp-tio listan nationellt, medan de saknas på densamma i Västra Götalands län. Därtill bör nämnas att norrmännen finns representerade på länsnivå, vilket förklaras av ett mer attraktivt kostnadsläge och skattetryck i Sverige. Norrmän väljer således att bosätta sig på andra sidan gränsen, även om de fortsatt arbetar och verkar i Norge.

Figur 2.9: De 10 största migrantgrupperna i Västra Götalands län 2010 och 2017

Källa: Västdatabasen.

Utbildning, matchning och arbetsmarknadsintegration

I föreliggande kapitel avhandlas de utrikes föddas utbildning, matchning och arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län. Befolkningens utbildning är av grundläggande betydelse för den nationella och regionala konkurrenskraften. Om arbetskraften saknar den grundläggande utbildning och kompetens som efterfrågas, i akademiska termer benämnt *humankapital*, hotas den ekonomiska tillväxten och upprätthållandet av en tillfredsställande kvalitet i den offentliga välfärden.²¹ Dessutom tenderar individer som saknar för svensk arbetsmarknad adekvat utbildningsbakgrund att hamna i utanförskap, då de ej kan konkurrera på den öppna arbetsmarknaden. En lyckad arbetsmarknadsintegration är följaktligen av betydelse för såväl den enskilde som för samhället i stort.

Utbildning

Efterfrågan på arbetskraft förändras kontinuerligt sett till både volym och kompetens. För närvarande befinner vi oss mitt i en omställningsfas, som närmast kan betecknas som en strukturomvandling, med ökat inslag av digitalisering och automatisering i arbetslivet. Konsekvenserna av denna strukturomvandling, för arbete och sysselsättning, är svåra att fastställa. Strukturomvandlingen har dock en direkt inverkan på sysselsättningen. Vi ser i skrivande stund att vissa arbeten tenderar att fasas ut, medan efterfrågan på andra kompetenser ökar. Inom industrin leder en ökad automatiseringsgrad till att vissa arbetaryrken förvinns och samtidigt sker en viss utfasning av tjänstemannayrken till följd av en ökad digitalisering. Vad den senare kategorin beträffar syns detta tydligt inom bl.a. bank- och finanssektorn. Samtidigt växer antalet vakanser inom arbetsmarknadssegment som kräver högre utbildning och specialistkompetens samt arbeten som kräver gymnasial utbildning inom bl.a. service- och hantverkaryrken.²²

Den förändrade efterfrågan på arbetskraft är inte unik för vår tid, då liknande förändringar har skett tidigare. En utvecklingstrend som är av betydelse ur ett långsiktigt perspektiv är det ökade kravet på utbildning, som förklaras av förskjutningar på arbetsmarknadens efterfrågesida. Denna utveckling har inneburit att efterfrågan på arbetskraft med begränsad

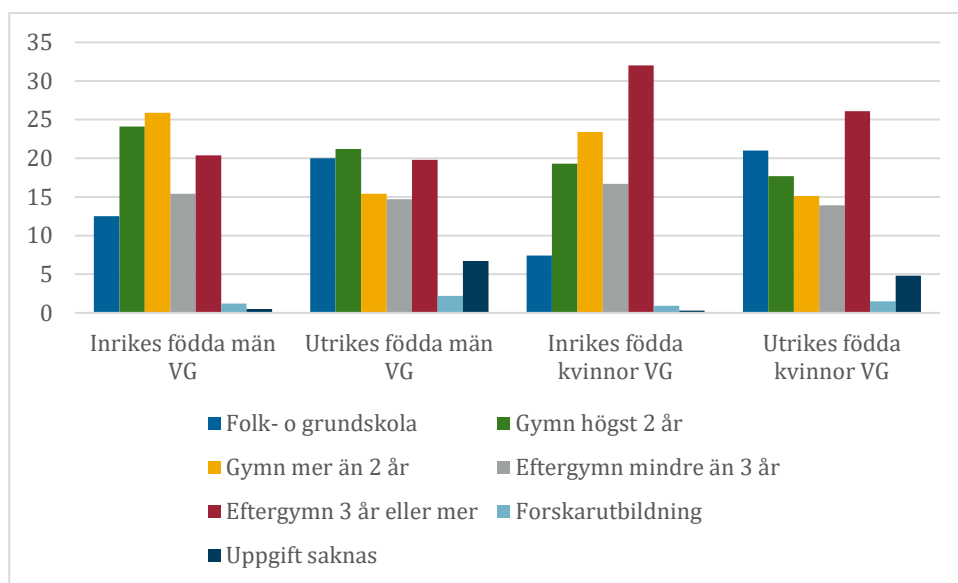
²¹ Anders Björklund m.fl. (2015), *Arbetsmarknaden*.

²² Erik Brynjolfsson & Andrew McAfee (2014), *The Second Machine Age*.

utbildningsbakgrund, det vill säga folk- och grundskola, har minskat, medan efterfrågan på högutbildade och vissa gymnasialt utbildade stadigt ökar. Konsekvensen därav är att personer som av en eller annan anledning har en begränsad skolgång får allt svårare att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

Utbildningsnivån skiljer sig åt om vi jämför de utrikes födda med de inrikes födda (se figur 3.1). Över lag har de utrikes födda en lägre utbildningsnivå, och det har under senare år varit vanligt att personer som sökt sig från andra länder till länet har motsvarande folk- och grundskoleutbildning som sin högsta utbildningsnivå. Detta gäller såväl län som övriga riket. Omkring 20 procent av de utrikes födda i Västra Götaland har endast genomgått utbildning motsvarande folk- eller grundskola, vilket kan jämföras med 10 procent av de inrikes födda i samma region. Det faktum att hela 10 procent av de inrikes födda har en så pass låg utbildningsnivå kan primärt förklaras av att barn till utrikes födda i vissa regioner har svårt att klara av skolgången. Denna utveckling förväntas fortskrida under kommande år och kan framförallt förklaras av flyktinginvandring från regioner med en bristfällig infrastruktur för utbildning.²³

Figur 3.1: Utbildningsnivå i Västra Götaland 2017, 25–64 år, procent

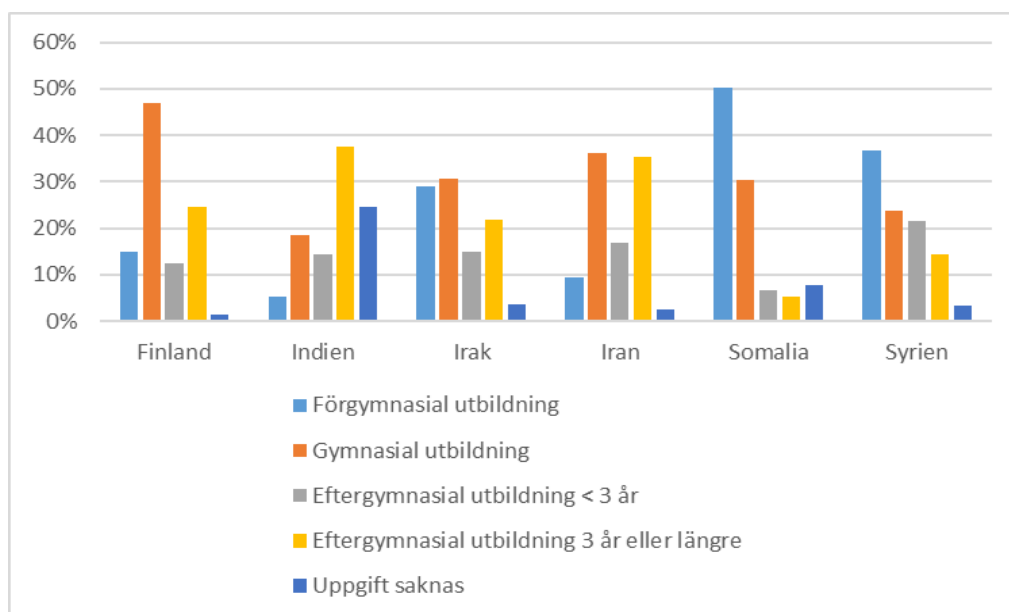

Källa: www.regionfakta.se

²³ VGR, *Utbildnings och arbetsmarknadsprognosen för Västra Götaland med sikte på 2025*.

Det är viktigt att komma ihåg att det är stora skillnader i utbildningsbakgrund om vi jämför olika migrantgrupper. Exempelvis har en betydande andel av flyktingarna från Iran genomgått universitetsutbildning, medan många personer från bl.a. Afrikas horn saknar adekvat utbildningsbakgrund för den svenska arbetsmarknaden. Det krävs följaktligen betydande och riktade insatser för att ut- och fortbilda vissa migrantgrupper, om de ska kunna etablera sig på den öppna arbetsmarknaden.²⁴ Sverige har genom sitt flyktingmottagande mottagit en relativt stor grupp lågutbildade. Vissa andra länder har däremot varit mer restriktiva och framförallt medgivit inresetillstånd för personer med en utbildningsbakgrund som kan anses vara av intresse för mottagarlandet.²⁵

Figur 3.2 Utbildningsnivå per ursprungsland i Sverige 2017, 25–64 år, procent

Källa: SCB, Befolkningen 2017 fördelad efter utbildningsnivå, födelseland och kön. 25–64 år. Gruppen ”gymnasial utbildning” är ej uppdelad på samma vis som i den övriga utbildningsstatistiken. Detta beror på statistikens sammansättning hos SCB. Dessutom inkluderas forskarutbildade i gruppen ”eftergymnasialt utbildade 3 år eller längre.”

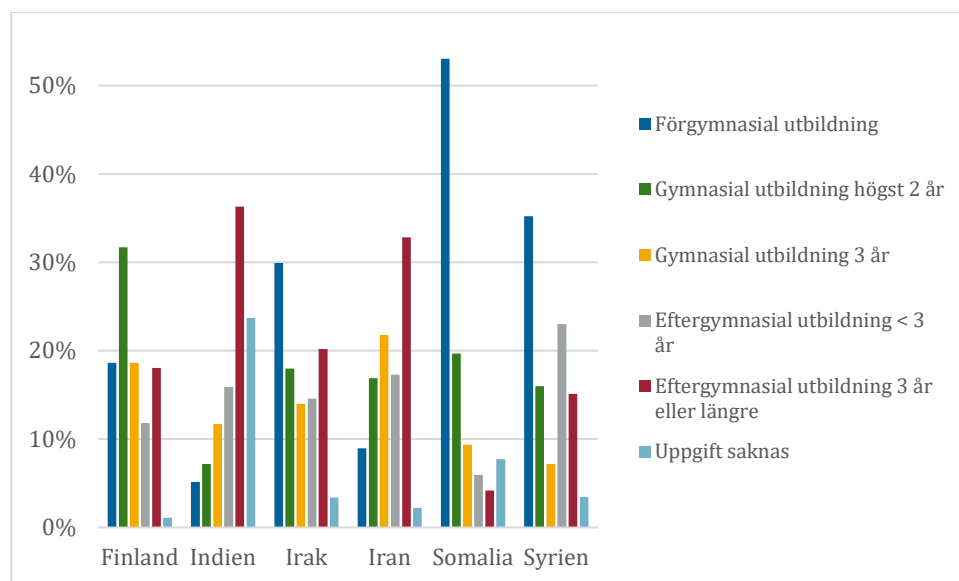
I figur 3.2 och 3.3 åskådliggörs utbildningsnivån för olika migrantgrupper i Sverige och Västra Götalands län. Som synes finns det betydande skillnader mellan de olika migrantgrupperna på riksnivå. Somalier sticker ut som den grupp som har lägst genomsnittlig utbildningsnivå. Inom den syriska migrantgruppen har hela 37 procent endast

²⁴ Christer Lundh (2016), *Invandringen till Sverige*.

²⁵ Stephen Castles & Mark J. Miller (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*.

genomgått förgymnasial utbildning, men samtidigt har 36 procent en eftergymnasial utbildning. En betydande andel av immigranterna från Indien och Iran har däremot genomgått universitetsutbildning. Detta indikerar att möjligheterna att erhålla arbete på den öppna arbetsmarknaden är goda för de sistnämnda grupperna, medan läget är mer problematiskt för individer som härstammar från Somalia och delar av den syriska migrantgruppen.

Figur 3.3 Utbildningsnivå per ursprungsland i Västra Götalands län 2017, 25–64 år, procent

Källa: Västdatabasen.

Situationen är densamma i länet som i riket som helhet. Värt att framhålla är möjligtvis att andelen somalier som har förgymnasial utbildning som högsta utbildning är 3 procentenheter högre i Västra Götalands län än i riket som helhet. Däremot är syriernas generella utbildningsnivå något bättre i länet, då andelen personer som enbart genomgått förgymnasial utbildning uppgår till 35 procent.

Matchning mellan utbildning och yrke

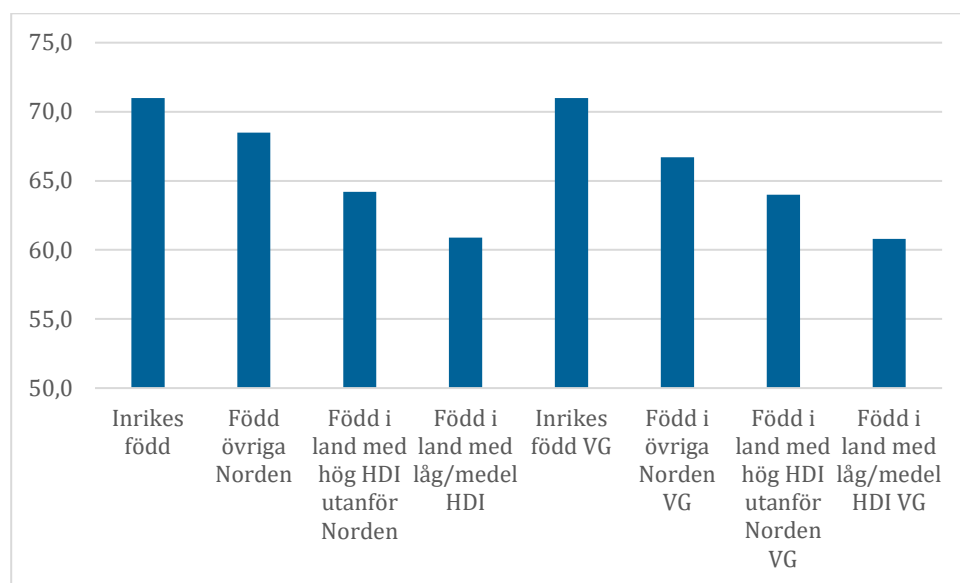
Förutom den grundläggande utbildningsnivån är även matchningen mellan utbildning och yrke av betydelse. (Matchning åsyftar enkelt uttryckt att det arbete som utförs stämmer överens med den enskildes utbildningsbakgrund). Bristen på ett så kallat transparent humankapital är av stor betydelse för de utrikes föddas möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden. (Begreppet humankapital inbegriper faktorer som formell utbildning och andra färdigheter och kompetenser som kan betraktas som ekonomiska resurser.) Detta innebär i praktiken att det finns stora svårigheter vad gäller validering av utbildningsbakgrund och grundläggande kompetens, då många arbetsgivare har svårt att värdera de utrikes föddas kunskaper.²⁶ Detta leder i förlängningen till att många arbetsgivare väljer att anställa en inrikes född, snarare än en utrikes född, eftersom det är enklare att bedöma den inrikes föddes kompetens. Därutöver skapar kravet på yrkeslegitimation flaskhalsar som motverkar immigranternas arbetsmarknadsetablering.

Den problematik som föreligger vad gäller matchningen mellan utbildning och yrke visualiseras med all tydlighet i diagrammet nedan (se figur 3.4). Det skiljer närmare 10 procentenheter i matchningsgrad mellan inrikes födda och personer födda i länder som definieras som låg/medel på HDI-skalan (*Human development index*).²⁷ Situationen är densamma på riksnivå som länsnivå. Den enda egentliga skillnaden i matchningsgrad i länet respektive riket föreligger inom gruppen ”Född i övriga Norden.” På riksnivå är matchningsgraden närmare 69 procent, medan motsvarande siffra i Västra Götalands län är 67 procent.

²⁶ Olof Åslund & Oskar Nordström Skans (2014), *Seeking Similarity: How Immigrants and Natives Manage in the Labor Market*.

²⁷ HDI används för att estimerar välbefindningsnivåer i olika länder och inkluderar variablerna medellivslängd, utbildning och BNP per capita.

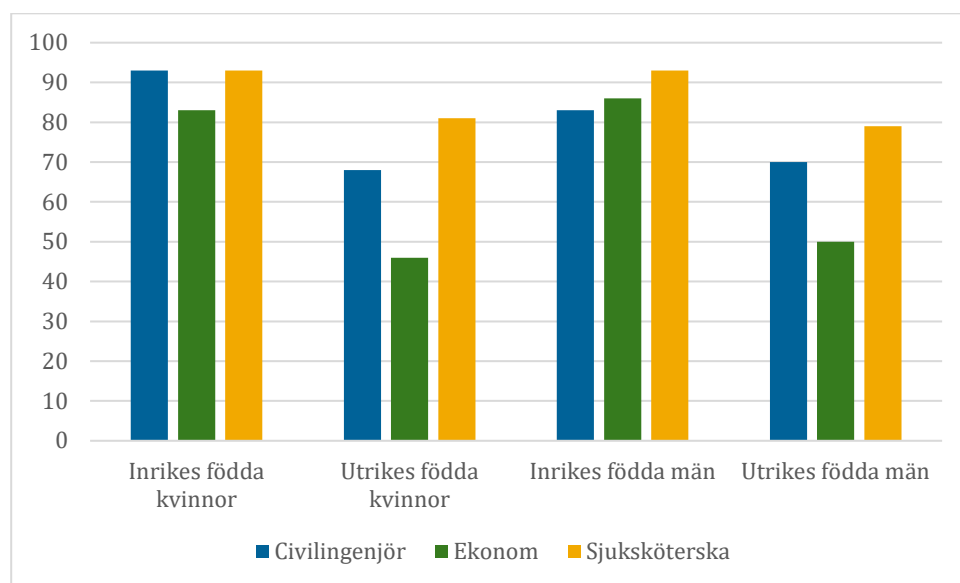
Figur 3.4: Matchning mellan utbildning och yrke efter födelsegrupp i Sverige och Västra Götalands län 2016, procent

Källa: SCB, Matchningsindikatorer; Matchningsgrad (M2).

Matchningsproblematiken visar sig även om olika utbildningsgrupper jämförs. I det statistiska underlaget ingår individer som har minst tre års universitetsutbildning inom respektive område. Som framgår i diagrammet nedan (se figur 3.4) är skillnaderna mellan inrikes och utrikes föddas matchning stora för såväl civilingenjörer som ekonomer och sjuksköterskor, vilket är en direkt återspeglning av den tidigare nämnda matchningsproblematiken och bristen på transparent humankapital. Den största skillnaden i matchningsgrad finner vi bland kvinnliga ekonomer, där differensen är hela 37 procentenheter mellan inrikes och utrikes födda. Konsekvensen därav blir ett ineffektivt nyttjande av produktiva resurser, då de utrikes födda akademikerna ofta tvingas utföra arbetsuppgifter de bedöms vara överkvalificerade för samtidigt som många arbetsgivare anger att de inte lyckas rekrytera arbetskraft inom vissa yrkesssektorer. Det finns idag en stor efterfråga på exempelvis civilingenjörer och det faktum att endast 70 procent av de utrikes födda civilingenjörerna matchas till sina yrken är ytterst problematiskt. Inte bara ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, utan också för den enskilde individen. Det finns nämligen en stor risk att välbefinnandet för dessa personer påverkas negativt, eftersom det arbete som erbjuds ofta är av en art som genererar lägre inkomster än vad som kan förväntas sett till utbildningsbakgrunden.

Figur 3.5: Matchning mellan utbildning och yrke för inrikes och utrikes födda män och kvinnor 2016, procent

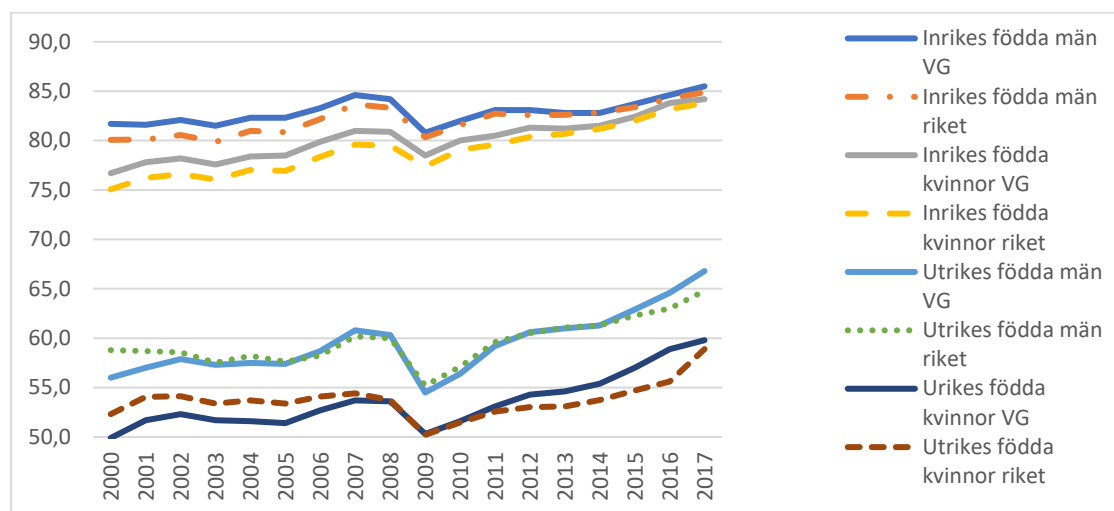

Källa: SCB, Matchningsindikatorer; Integration: utrikes föddas matchning på arbetsmarknaden i Sverige.

Arbetsmarknadsintegrationen

Förvärvsfrekvensen har varit märkbart högre inom gruppen inrikes födda än utrikes födda under längre tid, vilket framgår i diagrammet nedan. Detta gäller för både Sverige som helhet och Västra Götalands län. Dessutom har sysselsättningsgraden varit särskilt låg bland utrikes födda kvinnor, medan den varit högst inom gruppen inrikes födda män. Noterbart är dock att skillnaden i förvärvsfrekvens har minskat något under senare år, vilket är ett positivt trendbrott (se figur 3.6.).

Figur 3.6: Förvärvsfrekvens för in- och utrikes födda män och kvinnor i Västra Götaland och riket 2000–2017, 20–64 år, procent

Källa: SCB, Arbetsmarknadsvariabler efter län, kön, utbildningsnivå och bakgrundsvariabel. År 1997 - 2017.

Under 1990-talskrisen, vilken sammanföll med flyktinginvandringen från forna Jugoslavien, blev skillnaden i förvärvsfrekvens mellan in- och utrikes födda markant. Konjunkturläget slog hårdare mot de utrikes föddas sysselsättning och det var p.g.a. konjunkturläget svårt för flyktingarna från Balkan att slå sig in på arbetsmarknaden. Även om sysselsättningsgapet minskade något kring millennieskiftet har skillnaderna i förvärvsfrekvens aldrig övervunnits.²⁸ Under 2000-talet har skillnaden i förvärvsfrekvens mellan utrikes och inrikes födda i genomsnitt varit omkring 25 procentenheter i Västra Götaland. Noterbart är att gapet ökade något i samband med den internationella finanskrisen 2008–2009. Därefter har sysselsättningsgraden ökat inom samtliga grupper till följd av det goda konjunkturläget.²⁹

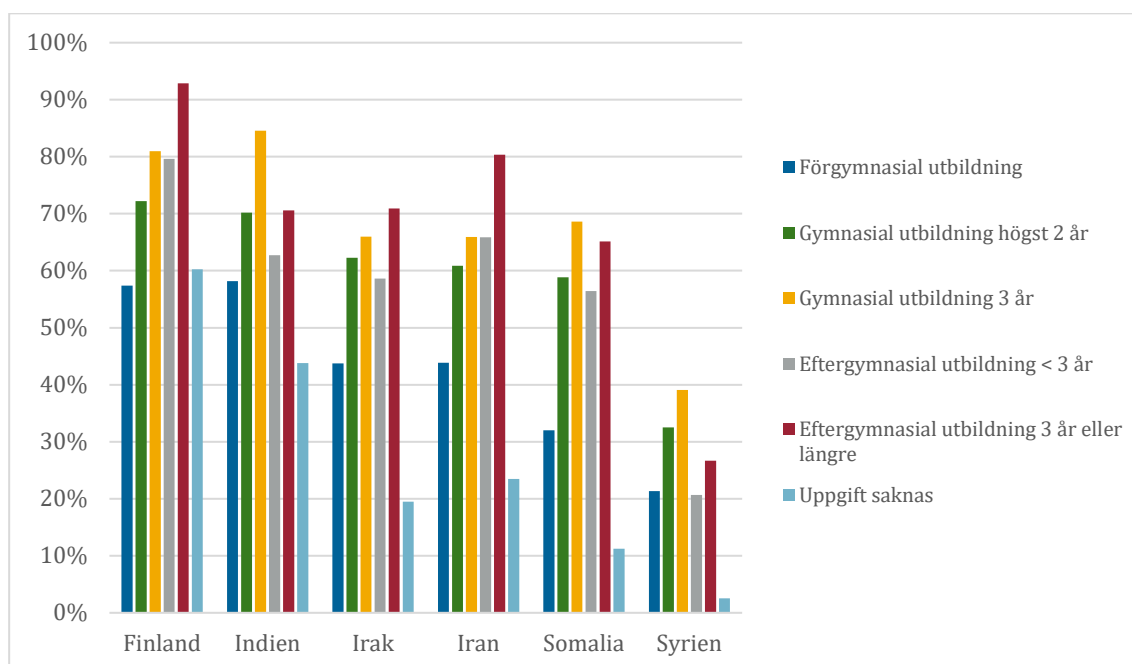
En förklaring till skillnaden i förvärvsfrekvens mellan inrikes och utrikes födda är de senaste årens omfattande flyktinginvandring och den mismatchning som råder mellan arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesida. Vissa migrantgrupper har svårt att slå sig in på den öppna arbetsmarknaden, trots att det råder arbetskraftsbrist i vissa sektorer och regioner. Sverige som helhet, liksom Västra Götaland, brottas följaktligen med en strukturell och konjunkturrell brist på arbetskraft, vilken hämmar förmågan att nå produktionstaket. Mot bakgrund därav krävs riktade utbildningsinsatser, som syftar till att matcha de utrikes föddas humankapital med arbetsmarknadens efterfrågesida. Det finns helt enkelt en stor outnyttjad arbetskraftsreserv inom immigrantgruppen, som skulle bidra positivt till den ekonomiska tillväxten om en effektiv mobilisering kom till stånd. Detta blir särskilt tydligt om vi beaktar det faktum att hela 75 procent av de utrikes födda med utbildning på högskole- eller universitetsnivå arbetar, medan arbetslösheten är särskilt hög inom gruppen med låg utbildningsnivå. Samtidigt är förvärvsfrekvensen närmare 91 procent inom gruppen inrikes födda med högskole- eller universitetsutbildning, vilket är avsevärt högre än för de utrikes födda. Detta beror som tidigare nämnts bl.a. på svårigheten att validera utländska utbildningar och på de flaskhalsar som uppstår på arbetsmarknaden då olika former av yrkeslegitimationer införs. Legitimationer som ofta gör att de utrikes födda inte erhåller ett arbete som matchar deras kompetensnivå.³⁰

²⁸ Peter Sandberg & Joacim Waara (2014), *Industri och arbetsmarknad i förändring: Den västsvenska regionen 1945–2010*.

²⁹ Västra Götalandsregionen, Rapport 2014:5 *Utrikes födda på arbetsmarknaden: Ett kunskapsunderlag om arbetsmarknadsunderlag om arbetsmarknadsintegrationen i Västra Götaland under 2000-talet*.

³⁰ SCB, Rapport 2017:11 *Integration – utrikes föddas matchning på arbetsmarknaden i Sverige*

Figur 3.7: Förvärvsfrekvens per ursprungsland och utbildning i Västra Götaland 2017, 25–64 år, procent

Källa: Västdatabasen. Gruppen "forskarutbildade" inkluderas i gruppen "eftergymnasialt utbildade 3 år eller längre."

I diagrammet ovan (figur 3.7) redovisas förvärvsfrekvensen per ursprungsland och utbildningsgrupp i Västra Götaland. Föga förvånande har personer med enbart förgymnasial utbildning den svagaste arbetsmarknadsanknytningen. Förvärvsfrekvensen för dessa uppgår till omkring 43 procent i genomsnitt, medan motsvarande siffra för personer med minst tre års universitetsutbildning (inklusive forskarutbildade) är 15 procentenheter högre och uppgår till 68 procent.

Som synes sticker syrier ut som den grupp vars förvärvsfrekvens är lägst oavsett utbildningsbakgrund. En rimlig förklaring till detta är att en betydande andel av syrierna har en kort vistelsetid i landet. Studier visar att vistelsetiden i det nya hemlandet är av betydelse och att det normalt tar ett antal år att etablera sig på den öppna arbetsmarknaden. Mot bakgrund därav kan vi förvänta oss att förvärvsfrekvensen på sikt kommer att stiga vad den syriska populationen beträffar.

Sammanfattande diskussion

I föreliggande rapport avhandlas de utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län. Detta är av betydande intresse, då immigranter i allmänhet har en svagare ställning på arbetsmarknaden än den inrikes födda befolkningen samtidigt som det råder en utbredd sektoröverskridande arbetskraftsbrist. Det finns en stor outnyttjad arbetskraftsreserv inom immigrantgruppen, som bör mobiliseras om arbetskraftsbristen ska kunna överbryggas. (66 procent av de utrikes födda är i åldern 25–64, medan motsvarande siffra för inrikes födda är 48 procent.) Samtidigt är förvärvsfrekvensen i genomsnitt 84 procent inom gruppen inrikes födda i Västra Götalands län, vilket kan jämföras med 64 för utrikes födda år 2017. Det finns flera förklaringar till den betydande differensen vad förvärvsfrekvensen beträffar. Immigrantsgruppens utmaningar vad gäller arbetsmarknadsetablering kan bl.a. förklaras av; den generella utbildningsnivån, bristen på valideringsbar utbildning och annan kunskap som kan betraktas som ekonomisk resurs, otillräckliga språkkunskaper, bristen på socialt nätverk med koppling till arbetsmarknad, vistelsetid i det nya hemlandet och ålder vid migration.³¹ Studier visar dessutom att det kan finnas inslag av diskriminering i rekryteringsförfarandet, vilket är en aspekt som ej bör negligeras i arbetet med en förbättrad arbetsmarknadsintegration.³² Därtill bör nämnas att flertalet av de lokala initiativ som tagits för att för att förbättra arbetsmarknadsintegrationen har lämnat mycket övrigt att önska sett till innehåll, uppföljning och genomförande. Inför framtiden finns följaktligen utrymme för förbättring och en tydligare koppling till relevanta studier, vilka identifierat adekvata lösningar vad de utrikes föddas inträde på den öppna arbetsmarknaden beträffar.³³

³¹ Charles Hirschman ed. (1999), *The Handbook of International Migration*; Stephen Castles & Mark J. Miller (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*; Björn Gustafsson et al. (2018), *Older People in Sweden Without Means: On the Importance of Age at Immigration for Being Twice Poor*.

³² Se bl.a. Dan Olof Rooth & Magnus Carlsson (2017), *Etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad: Resultat från ett fältexperiment*.

³³ Charles Hirschman ed. (1999), *The Handbook of International Migration*; Stephen Castles & Mark J. Miller (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*; Olof Åslund, IFAU, *Utrikes föddas etablering på arbetsmarknaden*.

Dokumentnamn: De utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län

Beslutad av: Karin Althoff

Kontaktperson: Joacim Waara, Data och analys, enheten för samhällsanalys

E-post: joacim.waara@vgregion.se